

Kartläggning av introduktionsprogrammen (IM) och kommunala aktivitetsansvaret (KAA) i Fyrbodal

Kunskapsnod barn och unga Fyrbodal

Projekt Utveckling och utbildning

Elisabeth Hansson, Linnea Lindgren, Lejla Bosno

Innehåll

Kartläggning av introduktionsprogrammen (IM) och kommunala aktivitetsansvaret (KAA) i Fyrbodals	1
Sammanfattning	4
Inledning	5
Bakgrund	5
Syfte	6
Metod och genomförande	6
Sammanställning och analys	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Sammanställning av resultat från enkät och intervjuer med ungdomarna	10
Erfarenheter av grundskolan	10
Stress, krav och skolmiljö	10
Relationer till vuxna i skolan	11
Stöd och anpassningar	11
Motivation och framtidstro	12
Ungdomarnas råd och utvecklingsförslag	12
Resultat från intervjuer med yrkesverksamma inom IM och KAA	14
Könsskillnader	14
Relationellt arbete som grund för förändring	15
Individuella anpassningar och flexibla lösningar	15
Psykisk hälsa och NPF-relaterade behov	15
Praktik och arbetsliv som motivationsskapande insats	16
Samverkan mellan aktörer	16
Samverkan med vårdnadshavare	16
Insatser som hade kunnat förbättra ungdomarnas skolgång	17
Analys och slutsatser	18
Gemensamma framgångsfaktorer	18

Relationer som grund för förändring.....	19
Tillgängliga och anpassade lärmiljöer.....	19
Praktik och framtidsvägar som motivation	20
Behov av stärkt kontinuitet och samverkan	20
IM:s betydelse och fortsatt utvecklingsarbete	20
Önskemål om kunskapspåfyllnad och erfarenhetsutbyte	21
Sammanfattande slutsats	22

Sammanfattning

Kunskapsnod barn och unga Fyrbodals tillsammans med projekt Utveckling och utbildning har genomfört en kartläggning med fokus på introduktionsprogrammen (IM) och det kommunala aktivitetsansvaret (KAA). Ett syfte har varit att lyfta fram ungdomars röster samt skapa en bättre förståelse för deras erfarenheter. Vidare syftar denna kartläggning till att inventera kommunernas behov och utvecklingsområden som kan stärka arbetet för ungdomar som riskerar att inte fullfölja sina studier. Kartläggningen bygger på samtal och enkäter med ungdomar inom IM och KAA samt intervjuer med yrkesverksamma som arbetar med målgruppen.

Resultaten visar en tydlig samsyn mellan ungdomar och professionella kring vad som är avgörande för att unga ska lyckas:

- trygga och långsiktiga relationer med vuxna,
- individuellt anpassat stöd,
- lugna och tillgängliga lärmiljöer,
- tidiga insatser,
- möjlighet att lyckas genom flera vägar,
- praktik och kontakt med arbetslivet,
- samverkan mellan olika aktörer.

En central slutsats är att många ungdomar som idag finns inom IM och KAA har erfarenheter av en längre period av skolsvårigheter, där behov av stöd ofta har funnits tidigare än de insatser som erbjudits. Flera beskriver att problemen började tidigt men att stödet kom sent. Samtidigt visar kartläggningen att det finns många fungerande arbetssätt inom kommunerna som behöver synliggöras, utvecklas och spridas.

Ungdomarnas röster visar framför allt vikten av att bli sedda, förstådda och trodda på. De efterfrågar vuxna som bygger relationer, skolmiljöer där de får möjlighet att lyckas och undervisning som tar hänsyn till att elever har olika behov och förutsättningar.

Kartläggningen visar att ett fortsatt gemensamt utvecklingsarbete inom Fyrbodals kan bidra till ökad likvärdighet, stärkt samverkan och bättre förutsättningar för fler ungdomar att fullfölja sina studier och etablera sig i vuxenlivet.

Inledning

Kunskapsnod barn och unga Fyrbodals är en del av Fyrbodals kommunalförbunds arbete för att stärka förutsättningarna för att barn och unga ska få en trygg uppväxt, lyckas i skolan och etablera sig i vuxenlivet. Kunskapsnoden verkar tillsammans med övriga kunskapsnoder inom Västra Götaland och i samverkan med Västra Götalandsregionen inom ramen för Kraftsamling Framtidsrusta barn och unga. Kunskapsnodens uppdrag är att fungera som en samverkans- och utvecklingsarena där kommuner, region och andra aktörer gemensamt kan identifiera behov, sprida kunskap och utveckla arbetssätt som stärker barn och ungas livsvillkor.

Som en del av detta arbete har Kunskapsnod barn och unga Fyrbodals genomfört en kartläggning av kommunernas arbete med Introduktionsprogrammen (IM) och Kommunala aktivitetsansvaret (KAA). Kartläggningen har genomförts tillsammans med projektledare för Utveckling och utbildning, en satsning på skolutveckling och kompetensutveckling för skolprofessioner under 2024–2026 i Fyrbodals.

Bakgrund

Att inte fullfölja sin utbildning innebär en ökad risk för framtida utanförskap, svagare etablering på arbetsmarknaden och sämre livsvillkor. Forskning visar samtidigt att skolmisslyckanden sällan beror på en enskild faktor. Ofta handlar det om en kombination av faktorer såsom; bristande skolnärvaro, psykisk ohälsa, neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, svaga relationer till skolan, bristande anpassningar och social utsatthet.

Introduktionsprogrammen (IM) och det kommunala aktivitetsansvaret (KAA) har därför en viktig funktion i att skapa nya möjligheter för ungdomar som av olika skäl inte har lyckats nå gymnasiebehörighet eller fullfölja sin utbildning. Samtidigt visar erfarenheter från både forskning och praktik att insatser behöver sättas in tidigt. När stöd kommer sent har ungdomarna ofta hunnit samla på sig flera negativa erfarenheter och en känsla av misslyckande.

Ungdomar som omfattas av introduktionsprogrammen eller det kommunala aktivitetsansvaret befinner sig ofta i situationer där de behöver särskilt stöd för att kunna fullfölja sin utbildning eller etablera sig vidare mot studier och arbete. Kommunerna har ett viktigt ansvar i detta arbete, samtidigt som utmaningarna ofta är komplexa och kräver samverkan mellan flera verksamheter och aktörer.

Inom Fyrbodals finns sedan tidigare etablerade nätverk och utvecklingsinsatser kopplade till KAA och IM. Genom projektet Fokus IM har också erfarenheter och kunskap byggts upp kring framgångsfaktorer för att stödja elever inom introduktionsprogrammen. Samtidigt finns ett behov av att skapa en samlad bild av kommunernas förutsättningar, utmaningar och utvecklingsbehov för att kunna rikta framtida insatser på ett mer effektivt sätt.

Syfte

Kartläggningen syftar till att undersöka behovet av samverkan mellan kommunerna kring IM och KAA, identifiera önskemål om kunskapspåfyllnad och erfarenhetsutbyte samt lyfta fram och tillvarata ungdomarnas egna perspektiv på sin grundskoletid och på vilka insatser och förutsättningar som hade kunnat bidra till att de hade klarat grundskolan bättre.

Förväntad effekt

Resultaten ska utgöra ett underlag för fortsatt utvecklingsarbete inom Kraftsamling Framtidsrusta barn och unga och bidra till ökad likvärdighet och stärkt samverkan i Fyrbodals kommuner.

Metod och genomförande

Kartläggningen genomfördes genom en kombination av enkäter, intervjuer och fokusgruppssamtal. För att fånga olika perspektiv involverades representanter från KAA-verksamheter, ungdomar inom KAA via en enkät, ansvariga inom projektet Fokus IM samt elever på introduktionsprogrammen.

Därutöver intervjuades skolpersonal kopplad till projektet och verksamheten i ett urval av Fyrbodals kommuner för att få en geografisk spridning och representera olika kommuners förutsättningar. Genom att kombinera verksamhetsperspektiv med ungdomarnas egna erfarenheter har kartläggningen syftat till att skapa en bred och fördjupad bild av nuläge, utmaningar och utvecklingsbehov inom IM och KAA i Fyrbodals.

Urval av intervjupersoner och genomförande av intervjuer

Att ta lärdom och inspiration av projekt Fokus IM, som pågår på två av gymnasieskolorna i Fyrbodals, var ett av uppdragen i kartläggningen. Därför kontaktades personal i båda projekten för intervjuer. Projektledare och -medarbetare på Nils Ericsonsgymnasiet intervjuades, liksom rektor och projektmedarbetare på Birger Sjöbergsgymnasiet. Ungdomar från båda projekten intervjuades också, efter urval från projektmedarbetarna. På Nils Ericsonsgymnasiet genomfördes två fokusgruppsintervjuer med tre ungdomar i varje

(ena gruppen från IMA, andra från IMY), på Birger Sjöberg en enskild intervju samt en fokusgruppsintervju med två ungdomar.

Eftersom båda dessa gymnasieskolor är stora och ligger i två av Fyrbodals större kommuner, tillfrågades också personal på IM från den mindre kommunen Bengtsfors. Mindre kommuner saknar, liksom Bengtsfors, ofta en egen gymnasieskola med nationella program, men anordnar fortfarande IM-utbildning (vanligtvis IMA och språkintröduktion, såsom här). Förutsättningarna är därför helt annorlunda, eftersom det saknas möjlighet till enkel integration med nationella program för dessa ungdomar. I Bengtsfors genomfördes en fokusgruppsintervju med hela arbetslaget för IM. Målsättningen var att också prata med ungdomar, men eftersom sommarlovet börjat när intervjun med personal genomfördes, blev detta inte möjligt.

När det gäller KAA, genomfördes intervjuer med personal och ungdomar på Framtidscentrum i Trollhättan. En fokusgruppsintervju med personal, och en med fyra ungdomar, genomfördes.

Intervjuerna genomfördes av två personer; strateg för Framtidsrusta Barn och unga samt projektledare Utveckling och utbildning, som turades om att ställa frågor. Under samtliga intervjuer dokumenterades svaren under själva intervjuerna genom anteckningar i word och för hand. Fokus lades inte på vem som sade vad, utan de upplevelser och erfarenheter som uttrycktes, när det gäller ungdomarna, och fakta och erfarenheter, när det gäller personal.

Totalt genomfördes nio intervjuer; fyra med personal från tre IM-verksamheter och en KAA-verksamhet i Fyrbodals, och fem med ungdomar från samma verksamheter.

Intervjufrågor

Frågor utformades separat för personal respektive ungdomar. När det gäller personal, ställdes delvis olika frågor till olika grupper, eftersom vi också ville veta mer om projekten inom Fokus IM och eftersom personalen hade olika uppgifter, målgrupper och arbetssätt. Frågorna rörde framför allt deras kunskaper om ungdomarnas erfarenheter från sin skolgång samt eventuella könsskillnader, men även organisation, arbetssätt, utmaningar, lärdomar, resultat med mera.

När det gäller ungdomarna, utformades frågor för att belysa hur ungdomarna upplevde sin IM-utbildning/ KAA-verksamhet och det stöd de fick där, samt hur de upplevt sin grundskoletid och vad som hade gjort deras skolgång bättre.

Enkäter

I kunskapsnodens uppdrag ligger ett ansvar för en regiongemensam samverkan, vilket drivits kopplat till KAA-nätverken under flera år. Arrangerade gemensamma möten är en uppskattad arena för utbyte och kunskapspåfyllnad. Intresse för att fånga ungas tankar och egna röster har lyfts i dessa forum, men frågan var hur en kartläggning skulle kunna genomföras. Dialog ledde fram till idén om en enkät där handläggare/ansvariga får bli kanalen för att ge en samlad bild av vad deras ungdomar förmedlar. En kort enkät mejlades ut i de fyra delregionala KAA-nätverken. Frågorna berörde hur ungdomarna beskriver sin skoltid, om det finns skillnader mellan tjejer och killar, hur ungdomarna beskriver sin problematik och varför det inte fungerat i skolan samt vad som hade varit hjälpsamt för att lyckas bättre.

Enkäten besvarades av 21 kommuner, med representation från alla fyra delregionerna, och ger en ganska samstämmig bild, vilken även stämmer överens med det som framkommit i intervjuerna.

Enkätsvaren visar en tydligt övervägande negativ bild av ungdomarnas skoltid. Många beskriver skolan som stressig, stökig och otrygg, med stora grupper, hög ljudnivå, höga krav och bristande möjligheter till återhämtning. Återkommande är också upplevelser av att inte bli sedda, förstådda eller få rätt stöd i tid. Psykisk ohälsa, NPF-relaterade svårigheter, social problematik, mobbning och hög eller ökande skolfrånvaro beskrivs som vanligt förekommande.

Samtidigt lyfts positiva erfarenheter, framför allt betydelsen av trygga och engagerade vuxna, goda relationer och gemenskap med kamrater. När ungdomarna har fått individuellt anpassat stöd, undervisning i mindre sammanhang eller möjlighet till praktik har det ofta fungerat bättre. Flera beskriver också gymnasiet som mer positivt när de fått möjlighet att välja en inriktning som passar deras intressen och förutsättningar.

Det finns vissa upplevda skillnader mellan tjejer och killar. Tjejer beskrivs oftare uttrycka stress, prestationsångest, social press och psykisk ohälsa, och deras svårigheter kan vara mindre synliga. Killar beskrivs oftare som utåtagerande, ha större svårigheter med motivation och skolans teoretiska krav samt vara överrepresenterade bland ungdomar med hög skolfrånvaro. Samtidigt betonas att problematiken i stora delar är gemensam och att individuella skillnader är större än könsskillnaderna.

Ungdomarnas svårigheter beskrivs sällan bero på en enskild faktor. Ofta handlar det om en kombination av skolmiljö, individuella behov, psykiskt mående, sociala relationer,

bristande motivation och otillräckliga eller för sent insatta stödinsatser. En återkommande bild är att problemen börjar tidigt men fördjupas under högstadiet, när kraven ökar och sammanhanget förändras.

Det ungdomarna framför allt bedöms ha behövt är **tidigare och mer individuellt anpassat stöd, mindre och tryggare sammanhang, tydligare struktur, goda relationer till vuxna samt större flexibilitet i undervisningen**. Praktiska inslag, praktik, fysisk aktivitet och tydligare koppling mellan skola, framtida studier och arbetsliv lyfts också som viktiga. Flera svar betonar behovet av bättre övergångar, särskilt mellan grundskola och gymnasium, samt tidig samverkan mellan skola, vårdnadshavare och andra aktörer.

Sammantaget pekar enkätsvaren på vikten av att **identifiera behov tidigare, skapa flexiblare lärmiljöer och stärka det relationella stödet runt ungdomarna**. När ungdomar blir sedda, förstådda och får stöd utifrån sina faktiska förutsättningar ökar möjligheten att återfå motivation, tillhörighet och framtidstro.

Sammanställning och analys

Sammanställning och analys av enkät- och intervjusvaren gjordes av en utvecklingsledare inom kunskapsnod Barn och unga som inte var med under intervjuerna, men fick ta del av den skriftliga dokumentationen. Svaren tematiserades utifrån de mönster som kunde ses i dokumentationen. Därefter har denna rapport om kartläggningen kompletterats av strateg Barn och unga samt projektledare i Utveckling och utbildning, som genomfört kartläggningen. Framför allt metoddelen samt analys och slutsatser har vidareutvecklats efter sammanställningen.

Sammanställning av resultat från enkät och intervjuer med ungdomarna

Ungdomarnas erfarenheter visar att vägen till introduktionsprogrammen (IM) och det kommunala aktivitetsansvaret (KAA) ofta har föregåtts av flera års skolsvårigheter. Trots olika bakgrund och erfarenheter finns en tydlig gemensam bild av vad som påverkar möjligheten att lyckas i skolan. Relationer till trygga vuxna, rätt stöd i rätt tid och en skolmiljö som tar hänsyn till individuella behov lyfts återkommande fram som avgörande faktorer. Samtidigt uttrycker många ungdomar framtidstro och beskriver att de fortfarande har mål och ambitioner när de får möjlighet att lyckas utifrån sina egna förutsättningar.

Erfarenheter av grundskolan

Ungdomarnas erfarenheter av grundskolan varierar. Vissa beskriver en positiv skoltid där kompisar, engagerade lärare och praktiska aktiviteter bidrog till trivsel och motivation. Flera lyfter betydelsen av mindre undervisningsgrupper, trygga miljöer och vuxna som såg dem och skapade ett sammanhang där de kände sig delaktiga.

Andra beskriver däremot grundskolan som en period präglad av stress, utanförskap och en känsla av att inte passa in. Många upplevde att skolan inte i tillräcklig utsträckning anpassades efter deras behov eller att stödet sattes in för sent.

Stress, krav och skolmiljö

Flera ungdomar beskriver att stress, hög arbetsbelastning och bristande anpassningar påverkade deras skolgång negativt. De vanligaste utmaningarna som lyfts är:

- stora undervisningsgrupper,
- höga krav och stress,
- otillräckligt eller sent stöd,
- mobbning och social utsatthet,
- hög ljudnivå och bristande studiero,
- koncentrationssvårigheter,
- känslan av att vara annorlunda,
- bristande förståelse för individuella behov.

Särskilt övergången från mellanstadiet till högstadiet beskrivs som en kritisk period. Flera ungdomar upplevde att kraven ökade samtidigt som elevgrupperna blev större, relationerna till vuxna försämrades och tidigare stödinsatser inte följde med.

Relationer till vuxna i skolan

Ett av kartläggningens tydligaste resultat är betydelsen av trygga relationer till vuxna. Ungdomarna beskriver att en engagerad vuxen kan göra stor skillnad, inte bara genom stöd i skolarbetet utan också genom att visa omtanke och tilltro.

De lyfter särskilt fram vuxna som:

- frågar hur eleven mår,
- tror på elevens förmåga,
- försöker förstå elevens situation,
- fortsätter att ge stöd även när det går motigt.

Flera beskriver att de tidigare saknat vuxna som uppmärksammade deras svårigheter, medan ungdomar som trivs på IM ofta lyfter relationerna till personalen som en avgörande orsak till att de lyckas bättre.

En ungdom beskriver skillnaden mellan tidigare skolmiljö och IM:

"Här känner lärarna mig och hjälper mig. De tror på mig."

Stöd och anpassningar

Ungdomarna efterfrågar en skola som i större utsträckning utgår från individens behov. De lyfter särskilt behovet av:

- mindre undervisningsgrupper,
- lugnare lärmiljöer,
- tydligare struktur,
- individuella lösningar,
- fler praktiska inslag i undervisningen,
- fler sätt att visa sina kunskaper.

Flera uttrycker att deras skolgång hade kunnat utvecklas annorlunda om stödinsatser satts in tidigare. En återkommande synpunkt är att skolan behöver se människan bakom svårigheterna och möta elevernas olika förutsättningar.

Motivation och framtidstro

Trots tidigare negativa erfarenheter uttrycker många ungdomar en stark framtidstro. Motivation till fortsatta studier växer när utbildningen upplevs som meningsfull och när kopplingen mellan studier och arbetsliv blir tydlig.

Ungdomarna beskriver att motivationen ökar när:

- undervisningen känns meningsfull,
- de ser kopplingen mellan studier och framtida arbete,
- de får prova praktiska aktiviteter,
- vuxna visar att de tror på deras förmåga.

Praktik och arbetslivsanknytning lyfts fram som särskilt motiverande. Flera efterfrågar även ökad kunskap om vuxenlivet genom exempelvis stöd i att skriva CV, träna inför arbetsintervjuer, möta arbetsgivare, besöka utbildningsmässor samt få information om ekonomi och arbetsliv.

Ungdomarnas råd och utvecklingsförslag

När ungdomarna ger råd till andra elever återkommer budskap om att inte ge upp, att våga be om hjälp och att fortsätta tro på sin egen förmåga trots motgångar.

Som en ungdom uttrycker det:

"Gör det bara."

När de själva får beskriva vad som hade kunnat förbättra deras skolgång återkommer tre tydliga utvecklingsområden:

- **Tidigare stöd** genom tidigare upptäckt av svårigheter, tätare uppföljning, bättre övergångar mellan skolor och tidigare anpassningar.
- **Lugnare lärmiljöer** med mindre undervisningsgrupper, bättre studiero och möjlighet att arbeta i avskilda miljöer.

- **Mer praktisk och varierad undervisning** med tydligare koppling till arbetslivet och fler möjligheter att lära genom praktiskt arbete.

Sammantaget visar ungdomarnas erfarenheter att skolsvårigheter sällan beror på en enskild faktor. I stället beskriver de hur relationer, stöd, lärmiljö och möjligheten att lyckas utifrån sina egna förutsättningar tillsammans har stor betydelse för deras skolgång och framtidstro.

Resultat från intervjuer med yrkesverksamma inom IM och KAA

Intervjuer med personal inom IM och KAA visar en stor samsyn kring ungdomarnas behov och vilka insatser som bidrar till ökad motivation, närvaro och möjlighet att lyckas. Verksamheterna beskriver målgruppen som heterogen, men med flera gemensamma utmaningar. Många ungdomar har erfarenheter av:

- tidigare skolsvårigheter och misslyckanden,
- psykisk ohälsa,
- NPF-relaterade behov,
- hög frånvaro,
- svårigheter att fungera i större skolmiljöer,
- låg tilltro till den egna förmågan.

Samtidigt betonar verksamheterna att ungdomarna har olika behov och att stödet därför behöver utformas flexibelt och utifrån individens situation.

Könsskillnader

De flesta respondenter beskriver att både tjejer och killar möter liknande typer av skolrelaterade utmaningar, men vissa skillnader framkommer.

Tjejer beskrivs oftare ha erfarenheter av:

- psykisk ohälsa, stress och prestationsångest,
- att dölja sina svårigheter,
- påverkan av sociala relationer och konflikter.

Killar beskrivs oftare ha:

- högre frånvaro,
- mer utåtagerande beteenden,
- svårigheter att se meningen med skolan eller uttrycka motivation.

Flera respondenter lyfter att tjejer riskerar att upptäckas senare eftersom deras svårigheter ofta är mindre synliga.

Relationellt arbete som grund för förändring

Samtliga verksamheter lyfter relationen mellan ungdom och vuxen som en av de viktigaste framgångsfaktorerna. Många ungdomar behöver återuppbygga tilliten till skolan efter tidigare negativa erfarenheter.

Personalen beskriver att framgångsrikt arbete handlar om att:

- skapa trygghet och tillit,
- vara uthållig och finnas kvar över tid,
- möta ungdomarna där de befinner sig,
- visa att de har förmåga att lyckas.

Flera verksamheter beskriver att mindre sammanhang och hög vuxennärvaro bidrar till ökad trygghet, närvaro och motivation.

Individuella anpassningar och flexibla lösningar

Verksamheterna beskriver att ungdomarnas behov varierar stort och att flexibla lösningar ofta är avgörande. Exempel på arbetssätt som lyfts fram som framgångsrika är:

- individuella studieplaner,
- mindre undervisningsgrupper,
- anpassade scheman,
- tät uppföljning,
- stöd från flera professioner.

Samtidigt betonas vikten av balans mellan individuellt stöd och tillhörighet. Ungdomarna behöver både få sina individuella behov mötta och känna att de är en del av ett sammanhang.

Psykisk hälsa och NPF-relaterade behov

Yrkesverksamma beskriver psykisk ohälsa och NPF som återkommande faktorer bakom skolsvårigheter och frånvaro. De behov som lyfts är bland annat:

- ökad kunskap om NPF,
- bättre tillgång till elevhälsans kompetenser,

- tidigare upptäckt av stödbehov,
- förbättrad samverkan kring komplexa ärenden.

Flera respondenter beskriver att ungdomar ibland kommer till IM efter flera år där stödet inte varit tillräckligt eller där behov av anpassningar inte har uppmärksammats i tid.

Praktik och arbetsliv som motivationsskapande insats

Praktik och kontakt med arbetslivet beskrivs som viktiga delar i arbetet med att skapa motivation och framtidstro. Verksamheterna lyfter att praktiken kan bidra till att ungdomar:

- upptäcker sina styrkor,
- får erfarenhet och nya möjligheter,
- ser kopplingen mellan skola och framtid,
- stärker sin självkänsla.

Samtidigt finns utmaningar med att hitta praktikplatser som kan möta ungdomar med omfattande stödbehov.

Samverkan mellan aktörer

En tydlig slutsats från intervjuerna är att ungdomarnas behov ofta kräver samverkan mellan flera aktörer. Viktiga samverkansparter är:

- skola,
- elevhälsa,
- KAA,
- socialtjänst,
- Arbetsförmedlingen,
- vårdnadshavare,
- andra stödaktörer.

Verksamheterna lyfter särskilt betydelsen av tidiga överlämningar, gemensam planering och tydliga ansvarsfördelningar för att skapa kontinuitet kring ungdomarna.

Samverkan med vårdnadshavare

Många lärare på IM har mycket samverkan med vårdnadshavare. Vårdnadshavarna får ofta ta ett mycket stort ansvar för att möjliggöra sina barns skolgång. Det kan handla om att gå på möten, köra och hämta ungdomarna i samband med praktik eller till skolan, och mycket

annat. För många vårdnadshavare har ansvaret varit stort i många år. Lärarnas relationella arbete omfattar därför såväl elever som vårdnadshavare.

Insatser som hade kunnat förbättra ungdomarnas skolgång

Det finns en stor samstämmighet mellan ungdomarnas och de yrkesverksammas perspektiv kring vilka förändringar som skulle kunna stärka ungdomarnas möjligheter att lyckas. De områden som återkommer är:

- tidigare upptäckt av stödbehov,
- mindre undervisningsgrupper,
- fler individuella anpassningar,
- större flexibilitet i undervisningen,
- fler trygga vuxna och stärkta relationer,
- mer praktik och arbetslivsanknytning,
- tydligare struktur och uppföljning,
- tidig studie- och yrkesvägledning,
- bättre samverkan mellan skola, vårdnadshavare och andra aktörer.

Sammantaget visar intervjuerna att verksamheterna ser relationer, anpassade lärmiljöer, tidiga insatser och samverkan som centrala förutsättningar för att fler ungdomar ska kunna fullfölja sina studier och etablera sig vidare mot arbete eller fortsatt utbildning.

Analys och slutsatser

Kartläggningen av IM och KAA i Fyrbodals visar en tydlig och sammanhållen bild av vilka faktorer som påverkar ungdomars möjlighet att lyckas i skolan och etablera sig vidare i vuxenlivet. Trots olika erfarenheter och vägar till IM och KAA finns en stark samsyn mellan ungdomar och yrkesverksamma kring vad som är avgörande för att skapa förändring.

Den viktigaste lärdomen från ungdomarna själva kan sammanfattas i budskapet:

"Se mig, förstå mig och tro på att jag kan lyckas."

Ungdomarna beskriver att de lyckas bättre när en vuxen känner dem, följer deras utveckling och visar att de tror på deras förmåga. De lyfter också betydelsen av undervisning som är anpassad efter deras behov, möjlighet att lyckas stegvis och stöd i att upptäcka sina egna styrkor.

Samtidigt visar kartläggningen att många ungdomar når IM och KAA efter flera år av skolrelaterade svårigheter. Flera beskriver att problemen började redan under grundskolan och att stödet inte alltid kom i tid. Detta visar på vikten av att stärka det förebyggande arbetet tidigare i skolgången, innan svårigheterna hunnit växa och påverka ungdomarnas tilltro till sin egen förmåga.

Gemensamma framgångsfaktorer

Kartläggningen visar att ungdomarnas och de yrkesverksammas perspektiv i hög grad överensstämmer. De viktigaste framgångsfaktorerna är:

- långsiktiga och trygga relationer,
- individanpassat stöd,
- lugna och förutsägbara lärmiljöer,
- möjlighet att lyckas genom olika vägar,
- praktik och arbetslivsanknytning,
- tidiga och samordnade stödinsatser,
- samverkan mellan olika aktörer.

Relationer som grund för förändring

Den mest framträdande framgångsfaktorn är betydelsen av relationer. Både ungdomar och yrkesverksamma beskriver att relationen mellan ungdom och vuxen ofta är grunden för förändring.

Många ungdomar kommer till IM efter flera år av negativa skolupplevelser och behöver därför tid för att återfå tillit till skolan och sin egen förmåga. Ett återkommande budskap från verksamheterna är att relationen behöver komma före kraven. När ungdomarna känner sig trygga ökar möjligheten att arbeta mot mål och ställa krav utifrån deras förutsättningar.

Relationellt arbete handlar om att vuxna tar sig tid att lyssna, visar omtanke, ser ungdomarnas styrkor och finns kvar även när det uppstår svårigheter. Kartläggningen visar att en trygg vuxen kan vara en avgörande faktor för ökad motivation, närvaro och framtidstro.

Tillgängliga och anpassade lärmiljöer

En annan central framgångsfaktor är skolmiljön. Ungdomarna beskriver att stora grupper, hög ljudnivå, bristande studiero och otydlig struktur har gjort det svårt att lyckas. När de beskriver vad som fungerar bättre inom IM lyfts mindre sammanhang, lugnare miljöer, tydlighet och hög vuxennärvaro fram.

Verksamheterna betonar att anpassningar inte handlar om att sänka kraven, utan om att skapa bättre förutsättningar för ungdomarna att nå målen. Exempel på fungerande arbetssätt är:

- mindre undervisningsgrupper,
- individuella studieplaner,
- flexibla schemalösningar,
- alternativa sätt att visa kunskap,
- tydlig planering och uppföljning.

Kartläggningen visar att många ungdomar inte efterfrågar lägre förväntningar, utan bättre möjligheter att lyckas.

Praktik och framtidsvägar som motivation

Praktik och kontakt med arbetslivet framstår som viktiga delar i arbetet med motivation och framtidsstro. Genom praktiska erfarenheter får ungdomarna möjlighet att upptäcka sina styrkor, utveckla självkänsla och se kopplingen mellan utbildning och framtida möjligheter.

Arbetslivsanknytning, studie- och yrkesvägledning samt stöd kring vuxenlivet är områden som ungdomarna själva efterfrågar. Dessa inslag kan bidra till att skapa mening och riktning i utbildningen.

Behov av stärkt kontinuitet och samverkan

Kartläggningen visar att ungdomarnas behov ofta är komplexa och kräver samverkan mellan flera aktörer. För att skapa bättre kontinuitet behövs bland annat:

- tidigare överlämningar mellan verksamheter,
- gemensamma rutiner,
- bättre informationsöverföring,
- gemensam planering kring ungdomar i riskzon.

Viktiga aktörer är skola, elevhälsa, KAA, socialtjänst, Arbetsförmedlingen, vårdnadshavare och andra stödverksamheter. En fungerande samverkan skapar bättre förutsättningar för att ungdomarna ska få rätt stöd vid rätt tidpunkt.

IM:s betydelse och fortsatt utvecklingsarbete

Kartläggningen visar att IM fyller en viktig funktion genom att erbjuda ungdomar en ny möjlighet att återfå motivation och hitta vägar vidare mot utbildning eller arbete. Många ungdomar beskriver IM som en vändpunkt där de fått tillbaka tron på sin egen förmåga.

Samtidigt visar resultaten att det finns behov av att fortsätta utveckla det förebyggande arbetet redan i grundskolan. Många av de svårigheter som leder till IM och KAA hade kunnat minska genom tidigare stöd, bättre anpassningar och starkare samverkan.

Kartläggningen visar att det finns många goda exempel på arbetssätt som bidrar till positiva resultat, exempelvis:

- relationsskapande arbete,
- livskunskap,
- framtidsvägar,
- praktik,
- strukturerad samverkan.

Ett fortsatt gemensamt utvecklingsarbete inom Fyrbodals kan bidra till att synliggöra och sprida dessa erfarenheter mellan kommunerna.

Önskemål om kunskapspåfyllnad och erfarenhetsutbyte

Uppdraget var också att genom kartläggningen kartlägga kommunernas behov av samverkan, här tolkat som erfarenhetsutbyte och kunskapspåfyllnad kring IM-elever för att bidra till att fler kan fullfölja sina studier.

Bilden som framträder är att det finns ett behov av erfarenhetsutbyte mellan lärare på IM från olika skolor, för att veta mer om hur andra arbetar och inspireras av varandra.

Däremot bedöms kunskapen hos de intervjuade om de betydelsefulla faktorer som lyfts fram av såväl ungdomar som personalen själva vara hög, och de som intervjuats har vanligtvis lång erfarenhet och god förmåga att lyssna in behov, göra individuella anpassningar för eleverna samt hitta lösningar både i stunden och långsiktigt för att ta hänsyn till deras behov.

Frågorna till ungdomarna fokuserade på deras grundskoletid, även om deras upplevelse av sin nuvarande situation också berördes. De var genomgående nöjda med stöd, insatser och bemötande i sin nuvarande utbildning/ insats, medan många haft det jobbigt i grundskolan.

Som tidigare nämnts, finns en stor samsyn mellan ungdomar och personal om vad som är avgörande för att skapa förändring. Ur ungdomarnas perspektiv vuxna som känner dem, följer deras utveckling och visar att de tror på deras förmåga, en undervisning som är anpassad efter deras behov, möjlighet att lyckas stegvis, stöd i att upptäcka sina egna styrkor. Ur personalens perspektiv ett relationellt förhållnings- och arbetssätt, möjlighet att anpassa storleken på undervisningsgrupper, studieplaner, schema och examinationsformer till individens behov, samt ett långsiktigt och systematiskt arbetssätt med tydlig planering och uppföljning.

Det är alltså inte, utifrån kartläggningen, personal på IM eller KAA som saknar dessa kunskaper, utan det är snarare tidigare i skolgången som insatser och kompetensutveckling för personal behöver sättas in.

Något som kartläggningen dock lyfter fram, är ungdomarnas perspektiv. Att få ta del av ungdomars upplevelse, såväl av sin tidigare skolgång som nuvarande situation, kan bidra till att stärka även IM- och KAA-verksamheter.

Sammantaget föreslås någon form av erfarenhetsutbyte, där även resultatet av kartläggningen presenteras, för personal på IM – även KAA skulle kunna bjudas in. Men framför allt behövs mer kunskaper om stöd till elever som är på väg att misslyckas i grundskolan, för personal i grundskolan.

Ökad kunskap om NPF är ett område som särskilt betonas, och där även personal på IM önskar bli uppdaterade.

Även insatser för att stärka samverkan med vårdnadshavare kring elever med stora behov i grundskolan, såsom att arbeta med det material som tas fram för F-6/1-7 genom projekt Utveckling och utbildning, kunskapsnod Barn och unga samt Hälsokällan, är motiverat.

Förutom behov av kunskapspåfyllnad och erfarenhetsutbyte, efterfrågas förbättrad samverkan med andra aktörer nära ungdomarna, såsom elevhälsa, socialtjänst, Arbetsförmedlingen, vårdnadshavare och andra stödaktörer.

Sammanfattande slutsats

Kartläggningen visar att ungdomar som riskerar att inte fullfölja sina studier behöver mötas av ett stödsystem där de blir sedda tidigt, får rätt stöd och ges möjlighet att lyckas utifrån sina egna förutsättningar.

Skillnaden handlar enligt ungdomarna inte enbart om skolformen, utan om hur skolan organiseras och hur de blir bemötta. När ungdomar möter trygga vuxna, anpassade lärmiljöer och meningsfulla vägar framåt ökar möjligheten att återfå motivation och framtidstro.

Alla ungdomar behöver få möjlighet att lyckas – men vägen dit kan behöva se olika ut.